

Strafferett for ikke-jurister våren 2011 (JUROFF 1500)

Stipendiat Synnøve Ugelvik, Institutt for offentlig rett

Epost: synnove.ugelvik@jus.uio.no

Telefon: 22 85 94 23

Hva lærer dere på emnet?

- Strafferettens grunnbegreper (f.eks. om tilregnelighet, skyld). Alminnelig strafferett.
- Enkelte straffebud (f.eks. reglene om drap, narkotikaforbrytelser, tyveri). Spesiell strafferett.
- Noe om juristers tenkemåte og metode.

Eksamens JUROFF 1500 høst 2010

1. Hvilken betydning har rettspraksis som rettskildefaktor i strafferetten?
2. Forklar hva lovprinsippet er. Er lovprinsippet til hinder for utvidende tolkning? Begrunn svaret.
3. Kan et straffebud som retter seg mot en aktiv handling overtres ved passivitet? Begrunn svaret.
4. Angi kort grensene mellom straffri forberedelse, straffbart forsøk og fullbyrdet handling, og forklar hvilken betydning grensedragningen har.
5. Forklar hva culpa levissima er.
6. Hva er faktisk villfarelse?
7. Hvilken strafferettlig betydning har det at noen er utilregnelige?
8. Analyser straffeloven § 228 tredje ledd – hva er vilkårene for at en handling kan bli straffri etter bestemmelsen?
9. Når er medvirkning straffbart?
10. Hva skal til for å straffe noen for tyveri? Analyser straffeloven § 257.

Undervisning - forelesninger

- Mandag 28. februar kl. 10:15 -12:00, Auditorium 14 Domus Bibliotheca (Vestbygningen)
- Onsdag 2. mars kl. 10:15 -12:00, Auditorium 5 Domus Academica (Urbygningen)
- Mandag 7. mars kl. 10:15 – 12:00, Auditorium 14 Domus Bibliotheca (Vestbygningen)
- Torsdag 8. mars kl. 10:15 – 12:00 Auditorium 14 Domus Bibliotheca (Vestbygningen)

Undervisning - kurs

Kurs 1

- Fredag 11. mars kl. 12:15 -14:00, Seminarrom 540 Domus Nova (St. Olavs kvartal)
- Mandag 14. mars kl. 12:15 -14:00, Seminarrom 540 Domus Nova (St. Olavs kvartal)
- Torsdag 17. mars kl. 12:15 -14:00, Seminarrom 540 Domus Nova (St. Olavs kvartal)
- Fredag 18. mars kl. 12:15 -14:00, Seminarrom 540 Domus Nova (St. Olavs kvartal)

Synnøve Ugelvik

Kurs 2

- Fredag 11. mars kl. 14:15 -16:00, Seminarrom 540 Domus Nova (St. Olavs kvartal)
- Mandag 14. mars kl. 14:15 -16:00, Seminarrom IN72 Domus Nova (St. Olavs kvartal)
- Torsdag 17. mars kl. 14:15 -16:00, Seminarrom IN72 Domus Nova (St. Olavs kvartal)
- Fredag 18. mars kl. 14:15 -16:00, Seminarrom 540 Domus Nova (St. Olavs kvartal)

Synnøve Ugelvik

Vurderingsform

- 27. mai kl. 10:00 - sted annonseres på nettsidene senest en uke før eksamen (trekkfrist 13. mai)
- 5 timer skoleeksamen der man får flere korte spørsmål
- Bokstavkarakterer

Pensum

- Johs Andenæs: Innføring i rettsstudiet, 6. utgave 2002 kap. 3- 15 (131 sider).
- Svein Slettan/Toril M. Øie: Forbrytelse og straff, bind I 2001 utgave, kap 5-6 , 8-12, 14, 17-33, 35-38, 41-43, 45-47 (258 sider).
- I tillegg til pensumlitteraturen må dere ha enten lovsamling (siste utgave) eller særtrykk av straffeloven 1902 (siste utgave).
- (Ikke tillatt med utskrifter til eksamen! Andre hjelpemiddelspørsmål, se <http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/hjelpaemidler-eksamen.html>)

Hvilke tema skal behandles nå?

- **Forelesninger:**
 - Hva er strafferett? Strafferettens oppbygning, straffbarhetsvilkårene (lovprinsippet, skyld, tilregnelighet, ingen strafffrihetsgrunner),
 - Reaksjonslæren (Reaksjonsfastsettelse)
 - Om spesiell strafferett og de enkelte straffbare handlinger
 - Om juristers tenkemåte og metode
- **Kurs:**
 - Oppgaveløsning. Mer om spesiell strafferett.

Forelesninger - opplegg

- Dag 1: metode, alminnelig strafferett
- Dag 2: en del spesiell strafferett
- Dag 3: gjennomgang av et faktum – jus i praksis
- Dag 4: fra mistanke til straffegjennomføring – om straffeprosess

Hva er strafferett?

- Johs. Andenæs skriver i *Alminnelig strafferett* at:

"Strafferetten er læren om de rettsregler som gjelder om forbrytelse og straff. Den behandler spørsmålet om hvilke handlinger som er straffbare og hvilke reaksjoner de trekker etter seg." (2004:17)

Hva er forbrytelse og straff?

- Forbrytelse = en handling (eller unnlatelse av en handling) som er belagt med straff.
- Straff = et onde som staten tilfører en lovovertreder, i den hensikt at han skal føle det som et onde. (Rt. 1977 s. 1207)

Hvor finner man reglene om forbrytelse og straff?

- **Straffeloven** = Alminnelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 (strl.) er den sentrale strafferettslige loven.
- **Den strafferettslige spesiallovgivningen** = Mange straffebud om ulike forhold finnes spredt i forskjellige lover.

Forholdet mellom strafferett og andre relaterte fag

- Strafferett = Rettsreglene om forbrytelse og straff.
- Straffeprosess = Reglene om hvordan en straffesak skal behandles av politi, påtalemyndighet og rettsvesen.
- Kriminologi = Studiet av hva som styrer måten samfunnet kategoriserer avvik og sosial kontroll på.
- Rettssosiologi = Retten i samfunnet.

Del I

Juristers tenkemåte og metode

Rettskildene

- Rettskildene = de kilder som juristen går til for å få svar på hva som er gjeldende rett om et spørsmål.
- Rettskidelæren = læren om innholdet av og bruken av disse kildene.
- Rettskidelæren = den (mest sentrale del av den) juridiske metodelære.

Rettskildene

1. Lovtekst
2. Lovforarbeider, annet bakgrunnsstoff og etterfølgende lovgiveruttalelser
3. Rettspraksis (dvs. domstolenes praksis)
4. Andre myndigheters praksis
5. Privates praksis
6. Rettssoppfatninger (særlig juridisk litteratur)
7. Reelle hensyn
8. Utenlandsk nasjonal rett
9. Folkerett

Rettskildeprinsippene

- Det er enighet om at denne listen ikke skal oppfattes som en hierarkisk rangering av faktorene. Andenæs uttrykker dette slik:

"Det er heller ikke meningen at nummerordenen i listen skal oppfattes som en rangorden. At lovteksten er stilt i spissen er naturlig nok. Ellers tror jeg det er de faktorer som er nevnt under 2 (forarbeider), 3 (rettspraksis) og 7 (reelle hensyn) det oftest blir spørsmål om å legge vekt på. Men på noen områder kan andre faktorer ha stor betydning."
(2002:56)

Rettskildeprinsippene

- Rettskildeprinsippene er stort sett uskrevne prinsipper. Det står ikke skrevet noe sted at man for eksempel må ta hensyn til det som står i loven.
- Rettskildeprinsippene kommer imidlertid skriftlig til uttrykk i høyesterettsdommer og i juridisk litteratur.

Rettskildene - lovtekster

- **Grunnloven:** ingen straffebestemmelser, men inneholder bestemmelser som har betydning i strafferetten (for eksempel lovprinsippet i § 96, forbud mot tilbakevirkende lover i § 97 og ytringsfrihetsvernet i § 100)
- **Formelle lover:** straffeloven + spesiallovgivning

Rettskildene - forskrifter

- Lovprinsippet (Grl § 96): Ingen kan dømmes kun med hjemmel i forskrift. Men så lenge *straffetrusselen* står i formell lov, kan *gjerningsbeskrivelsen* fremgå i forskrift.
- F.eks. vegtrafikkloven § 31 (“Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av denne lov...”)

Rettskildene

- Lovforarbeid, annet bakgrunnsstoff og etterfølgende lovgiveruttalelser
 - Varierende rettskildeverdi av lovforarbeider grunnet f.eks. alder, men vil ofte være til god nytte i tolkningsarbeid.
 - Kan inneholde lovens *formål*, som også kan vektlegges ved fortolkning av loven.
- Rettspraksis
 - Lovsprinsippet innebærer at ingen kan straffedømmes på grunnlag av rettspraksis, men tidligere dommer (særlig Høyesteretts dommer) er viktige når loven skal tolkes.

Rettskildene

- Den juridiske litteratur
 - Systematiske fremstilinger av rettsområder (f.eks. lærebøker), lovkommentarer, monografier (f.eks. *Police Co-operation in the Risk Society*) og tidsskriftsartikler. Varierende rettskildmessig vekt, og uttalelser i den juridiske litteratur vil aldri være bindende for domstolene.
- Reelle hensyn
 - Med reelle hensyn menes vurderinger av *resultatets godhet* – om resultatet er rimelig, rettferdig og hensiktsmessig. Lovprinsippet hindrer at noen kan straffes på grunn av reelle hensyn alene.

Rettskildene

- Internasjonale rettskildefaktorer
 - Norge har inngått en rekke avtaler (traktater og konvensjoner) med andre land som har innvirkning på det norske rettskildebildet. Eksempler: den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK), som har forrang for nasjonale bestemmelser (jf. mrl. § 3).
 - Praksis fra internasjonale domstoler (særlig EMD).

Rettskildene

Tolkning av straffebestemmelser

- Straffebestemmelser er ofte generelt utformet, og inneholder gjerne ord og uttrykk som ikke er skarpt avgrenset.
- F.eks. rammer strl. § 228 "Den som øver vold mot en annen person..." Hva er "vold"?
- F.eks. strl. § 422 (opphevet!) om fyllekjøring med skip: hvor stor må en båt være før det blir et "skip"?

Rettskildene

Tolkning av straffebestemmelser

- Tolkningsmomenter:** Utgangspunktet er naturlig språklig forståelse av lovens ordlyd. Lovens ordlyd leses i lys av andre rettskildefaktorer som forarbeid, rettspraksis og reelle hensyn.
- Formålsbetrakninger:** Hva var lovgivers mening? Ordlyden må tolkes i lys av formålet (lojalitet til lovgiverviljen).
- (Den alminnelige) Retsstridsreservasjonen:** Straffebud skal leses med forbehold for unntakstilfeller det ikke har vært lovgivers mening å ramme med straff.

Del II

Vilkårene for å straffe (Ansvarslæren)

Vilkårene for å straffe

For at en handling skal være straffbar må fire vilkår være oppfylt:

1. Det må finnes et straffebud som passer på handlingen.
2. Det må ikke foreligge noen straffrihetsgrunn.
3. Det må foreligge subjektiv skyld hos gjerningspersonen.
4. Handlingen må være foretatt av en tilregnelig person.

Straffbarhetsvilkår nr. 1: Lovprinsippet

- Lovprinsippet eller legalitetsprinsippet i Grunnloven § 96 innebærer at ingen kan straffes uten at det står i loven. Dette betyr at det må finnes et straffebud som passer på den handlingen som er begått.
- Hensyn: rettssikkerhetsgaranti

Lovsprinsippet forts.

- Hva er en straffbar *handling*?
 - Unnlatelser
 - Medvirkning (fysisk og psykisk)
 - Forsøk

Straffbarhetsvilkår nr. 2: Rettssstrid

- Det må ikke foreligge straffrihetsgrunner.
Slike grunner gjør handlingen forsvarlig og *lovlig*.
- Generelle straffrihetsgrunner:
 1. Nødrett
 2. Nødverge
 3. Samtykke
 4. Lovlig selvtekt
 5. Uanmodet nødhjelp (*negotiorum gestio*)

Forts. rettsstrid

1. Nødrett = handlingen er straffri når den er et resultat av en nødssituasjon (strl. § 47).
2. Nødverge = handlingen er straffri når man forsvarer seg mot ulovlige angrep (strl. § 48).
3. Samtykke = samtykke virker i mange situasjoner straffriende (samtykke fritar ikke for straff ved drap).

Straffbarhetsvilkår nr. 3: Skyld

- Krav til subjektiv skyld hos gjerningspersonen for at en handling skal være straffbar.
- To hovedformer for skyld: **forsett** og **uaktsomhet**.
- Hovedregelen er at det kreves forsett, jf. § 40, med mindre det er uttrykkelig skrevet eller forutsatt at også uaktsomhet rammes.

Forsett

- Forsett kan defineres som viljen til å foreta en handling av den art som straffebudet beskriver.
- 1. Hensiktsforsett:** når gjerningspersonen ønsket følgen eller tilstrebet den som et middel for å oppnå det ønskede mål.
 - 2. Vissheitsforsett:** Gjerningspersonen har holdt følgen som sikker, og har forstått med sikkerhet hva som vil skje.
 - 3. Sannsynlighetsforsett:** lovbryteren tilstreber ikke direkte følgen, men regner som mest sannsynlig at den vil inntreffe.
 - 4. Eventuelt forsett/dolus eventualis:** gjerningspersonen har ansett følgen som mulig, og velger likevel å foreta handlingen.

Uaktsomhet (culpa)

- Uaktsomhet bestemmes ved å sammenligne med en norm for riktig opptreden ("bonus pater familias").
1. **Grov uaktsomhet:** "...en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet" (Rt. 1970 s. 1235). (**måtte**)
 2. (Simpel) **uaktsomhet:** En klanderverdig opptreden som foranlediger bebreidelse for mangel på aktsomhet. (**burde**)
 3. **Culpa levissima:** Den letteste formen for uaktsomhet. Skadelig følge som gjerningspersonen *kunne* ha innsett følgen av. (**kunne**)

Straffbarhetsvilkår nr. 4: Tilregnelighet

- **Tilregnelighet:** personer under en bestemt alder eller med en sterkt avvikende sinnstilstand er fritatt for straffansvar – de anses strafferettlig *utilregnelige*.
- Barn under 15 år anses utilregnelige i straffelovens forstand, jf. strl. § 46.

Tilregnelighet forts.

- Straffrihet for personer med "psykiske avvik:" "Den som på handlingstidspunktet var psykotisk eller bevisstløs straffes ikke. Det samme gjelder den som på handlingstidspunktet var psykisk utviklingshemmet i høy grad." (strl. § 44)
- **Psykotisk:** De tilstander som psykiatrien til enhver tid betrakter som psykoser.
- **Bevisstløs:** Relativ bevisstløshet, f.eks. hypnose, søvngjenger.
- **Psykisk utviklingshemmet i høy grad:** totalvurdering av personen, men utg.p. i en standardisert iq-test (lavere enn 55 anses høy grad)

Om rushandlinger

- Strl. § 45:

"Bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus (fremkalt ved alkohol eller andre midler), utelukker ikke straff."

Grensen selvforskyldt og uforskyldt rus

- **Hovedregel:** Rus er selvforskyldt. Høyesterett har uttalt at rusen er selvforskyldt når gjerningspersonen inntar et så stort kquantum at man må regne med at man kan miste den fulle kontroll over seg selv.
- **Uforskyldt:**
 1. Tvang
 2. Vet ikke eller burde ikke vite at hun inntar et rusmiddel
 3. Atypisk rus

Hva skjer når rusen er uforskyldt?

1. Straffri, dersom rusen har ført til bevisstløsheten (strl. § 44).
2. Straffnedsettelse under minstestraff eller til mildere straffart, dersom rusen kun har ført til forbigående sterk nedsettelse av bevisstheten (strl. § 56 nr. 1 b).
3. Formildende omstendighet innen strafferammen, dersom kun mindre dyptgripende personlighetsforstyrrelser.